

Byggede de gamle nordboer edderfugle varp i Jones Sund?

Af Erling Porsild, National Museum of Canada.

For 34 aar siden omtalte Sverdrup i *Nytt Land*¹⁾ nogle mærkelige stensætninger, som mindede om edderfugle varp, som han selv og andre medlemmer af den 2. Fram Ekspedition, 1898—1902, fandt paa den af dem opdagede lille ø St. Helena i Jones Sund, 76° 15' N. og 89° 40' W. Gunnar Isachsen, som selv var med Sverdrup, gav i 1907 en detailleret beskrivelse af stensætningerne og udtalte som sin overbevisning, at de var opført, ikke som først formodet af eskimoer, men af de gamle nordboer, som Isachsen saaledes formodede, paa deres fangstrejser var naaet helt op til Jones Sund. Kroksfjarðar i Hauksbók²⁾, som almindeligvis har været identificeret med Diskobugten og Vaigat, skulde saaledes efter Isachsens mening snarere søges i Jones eller Smith Sund. Fire aar senere betvivler Nansen³⁾ denne mulighed og udtaler, at de gamle nordboer næppe kan have trængt længere mod nord end til Melvillebugten.

Sverdrup, som var den første der omtaler disse stensætninger, er som man vil se meget forsigtig i sine udtalelser, for han siger blot, l. c. „Flera tältringar förkunnada oss, at äfven eskimåerna fordom gästade ön. Så vidt jag kunde förstå, hade de till och med byggd bon åt ejdrarna, af samma konstruktion, som än i dag brukes för det ändamålet uppe i Nordland. Ätminstone stötte vi på en hel hop helt små stenhus. Visserligen har jag aldrig hört, att eskimåer bruke befatte sig med att värna om fåglarna på det viset; men allt tydde på, att vi vore de första civiliserade människor, som besökte stället.“ Den 21. Juli, 1901, skriver Sverdrup i sin dagbog, som forfatteren

¹⁾ Otto Sverdrup: *Nytt Land*, Vol. II, pp. 380—381, Stockholm 1904.

²⁾ Gunnar Isachsen: *Norsk Geogr. Selsk. Aarb.* 1906—07, pp. 27—32.

³⁾ Grönlands Historiske Mindesmærker, Vol. III pp. 239, Kjøbenhavn 1838—45.

⁴⁾ Fridtjof Nansen: In *Northern Mists*, Vol. I pp. 304—307, London 1911.

har haft adgang til, overhovedet intet om edderfugle varp, men omtaler blot besøget paa øen saaledes: „Kom kl. 6 morgen til en ny ø paa nordsiden, slog leir og observerede. Her er en masse fugle, især edderfugle og måger, her ligger fuldt af æg, men de fleste er strobt; har fundet 7 ederæg og 2 teistæg, som er gode. Vi har sovet en del timer og skal nu ud og fotografere og skyde fugle og samle æg. Vi kunde meget godt fundet 200 ederæg, men de fleste er som

Fig. 1. Varder af denne type er almindelige langs Kazanfloden og ved Hicoligjuak søen.

sagt strobt, teistæg fandt vi ogsaa en del af. Efter at ha tat endel observationer og fotografier, reiste vi videre.“

Fornylig har Gunnar Isachsen sammen med Fridtjov Isachsen⁵⁾ genoptaget spørgsmaalet. Forfatterne søger at vise, at de omtalte stensætninger ikke vel kan være af eskimoisk oprindelse og at de derfor maa skyldes nordboerne. Saa vidt forfatteren bekendt har ingen siden Framekspeditionen besøgt St. Helena. Isachsen bringer i sin førømtalte diskussion ingen ny oplysninger, og forfatteren maa tilstaa, at han ikke kan følge Isachsen. Selv om de gamle nordboer virkelig havde kunnet trænge frem til Jones Sund paa deres fangstrejser, er det ikke sandsynligt, at de skulde have opført varp

⁵⁾ Gunnar and Fridtjov Isachsen, Norsk Geogr. Tidsskr., Vol. iv, 1—3, 1932.

til ederfugle. For det første tager det som bekendt adskillige aar, før ederfugle, som ikke er vant til mennesker, tager kunstige redesteder i brug. Men navnlig er det nødvendigt, at den, der bygger rederne, selv er ved haanden i rugetiden, da han ellers intet udbytte faar for sin ulejlighed. Og selv Isachsen mener dog ikke, at nordboerne har haft permanente bopladser i Jones Sund eller, at dette engang har været et regulært rendezvous under deres aarlige sommerrejser. I sin førømtalte detaillerede beskrivelse af stensætningerne siger Isachsen:

Fig. 2. Varder bygget af Eskimoer ved Kazanfloden (den tilhøjre er beskrevet i Teksten).

„Hvad der især tildrog sig vor opmærksomhed, var imidlertid en hel del stene, der tydelig var sat op af menneskehaand, men som var aldeles ulig alle de levninger efter eskimoer, vi hidtil havde seet. Disse stensætninger bestod af tre flade stene, hvoraf de to var sat parallelt med hinanden i en afstand af 0,25 m, den tredje stod indtil og i ret vinkel med de to andre, saaledes at aabningen mellem disse blev lukket paa den ene side (se tegningen). Den side, der vendte mod syd, var omtrent overalt aaben. Stensætningerne saaes især paa den søndre side af øen. Klods inde under fjeldet, hvor der alligevel var ly for den skarpe nordenvind, fandtes næsten ingen.“

Den omtalte figur, som giver grundplan og profil af en af stensætningerne, viser tre flade sten anbragt paa højkant, saaledes at der dannes en lille baas 25 centimeter i kvadrat, aaben i den ene side og foroven. Enhver, der er kendt med de grønlandske eskimoer, vil

af denne beskrivelse og tegning ikke være i tvivl om, at de omtalte stensætninger simpelthen er eskimoiske ild- eller kogesteder, saaledes som den dag idag bruges af grønlænderne, naar de koger udendørs. Lyng eller pilegrene er det sædvanlige brændsel, men i mangel deraf benyttes ofte sælspæk eller mos og laver dyppet i tran. Stensætningen tjener dels til at anbringe gryden paa og dels som læ mod vinden. Eskimoer sætter stor pris paa fugleæg, og i Kap

Fig. 3. Varden, som er to meter høj, er bygget udelukkende af renkranier og knogler.

York distriktet drager eskimoerne den dag i dag ved første aabne vande til de yderste øer for at fange hvalros og samle æg.

Fra edderfuglerederne gaar Isachsen til stenvarder, som Fram-ekspeditionen fandt i Jones Sund. Isachsen formoder, at de, ligesom de tre varder paa Kingigtorsuak, nord for Upernavik paa vestkysten af Grønland, hvor i 1824 den berømte runesten fandtes, er opført af nordboer. Isachsen anser det for givet, at varderne i Jones Sund ikke kan være opført af eskimoer og synes at formode, at eskimoer overhovedet ikke bygger varder. Dette er afgjort urigtigt. I alle eskimo dialekter kendes ordet „inuksuk“ og betyder en varde. I Vest Grønland har forfatteren set talrige varder bygget af eskimoer, og i Keewatin omraadet, vest for Hudsonbugten, er varder bygget af eskimoer meget talrige. Fra en enkelt bakketop ved Yath-

kyed eller Hicoligdjuak søen, hvorigennem Kazanfloden løber, har forfatteren saaledes talt over halvtreds varder. Og paa en rejse gennem Keewatindistriktet fra Churchill til Baker søen fandtes næppe en bakke, som ikke paa sin top havde en eller flere varder. De fleste af disse varder var uden tvivl opført i forbindelse med vildren jagt og var bygget paa strategiske punkter i terrainet. Som en af Kazan eskimoerne forklarede, ser renen daarligt og kan selv paa forholdsvis kort afstand ikke skælne en varde set mod horisonten fra et menneske, og en renflokk, som drives til en flod eller sø, for der at jages fra kajak, vil derfor ikke prøve at bryde igennem en række varder.

Foruden disse saas imidlertid ogsaa en anden slags varde, som ikke kan have tjent til dette formaal. En saadan, som paa grund af sin bevoksning af sorte skorpelaver (*Gyrophoræ*), skønnedes at være meget gammel, saas nær den østlige bred af Hicoligdjuak, 25 kilometer fra dennes udløb. Denne varde var over to meter høj og var dannet af tre sten anbragt ovenpaa hinanden. Den underste var en flytteblok efterladt af isen paa en afrundet bakketop. Ovenpaa den var anbragt en noget mindre flytteblok, som ansloges at have vejlet over 500 kg; topstenen, som var aflang, var omhyggeligt understøttet og afbalanceret af smaa stenflækker. Nær ved denne varde fandtes en oval stensætning dannet af meterhøje flade sten sat paa højkant, som sandsynligvis har været benyttet som midlertidigt opholdssted af renjægere.

Langs Kazanfloden, nedenfor Hicoligdjuak, saas desuden mange varder af en helt anden konstruktion. Nogle var store, cylindriske, taarn- eller platformagtige, bygget af flade sten. De indeholdt intet hulrum. Den største var halvanden meter høj og to meter i diameter. Nogle steder saas flere saadanne varder sammen med andre af den sædvanlige type. Kazan eskimoer som forfatteren udspurgte om formaalet med disse varder, kunde hverken oplyse hvad deres formaal var eller hvem, der havde bygget dem.

En anden slags varde saas ved Kazanfloden, en halv snes kilometer ovenfor Hicoligdjuak, ved et sted, som allerede omtales af Samuel Hearne⁶⁾, og som er berømt blandt Kazan eskimoerne, som her i aarhundreder har jaget vildrenen, naar den paa dens aarlige vandringer svømmer over floden.

⁶⁾ J. B. Tyrrell: *Geol. Surv. Annual Rep. Part F, Vol. IX, p. 134, 1896.*

SUMMARY***DID THE OLD NORSE BUILD EIDER DUCK SHELTERS IN JONES SD?***

During the 2nd. Fram expedition, 1898—1902, under the command of Otto Sverdrup, some peculiar stone structures were discovered on the small island of St. Helena in Jones Sd., in 76° 15' N. and 89° 40' W. Although not mentioned in Sverdrup's original diary they are briefly spoken of in his book "Nytt Land" and are here compared to the artificial shelters made for eider ducks in northern Norway. Gunnar Isachsen, in 1907, describes and figures the stone structures and concludes that they are actually eider duck shelters, constructed by the ancient Norse settlers of Greenland. Isachsen further argues that Kroksfjarðar of Hauksbók, generally identified with Disco Bay and Vaigat in West Greenland, might indeed have been Smith or Jones Sd. Fridtjof Nansen, in 1911, questions Isachsen's interpretation of Hauksbók, and in it finds no proof that the Norse ever crossed Melville Bay. Recently Isachsen has again revived the problem and although no new evidence is produced, concludes that the structures actually are of Norse origin.

The writer, who is well acquainted with Eskimos and Eskimo culture points out that to this day the Eskimos of Greenland build fire or cooking planes of stone, exactly like those described and pictured by Isachsen. To him, therefore, it seems more likely that the Eskimo, whom we know, from the testimony of Sverdrup and Isachsen, left tent rings of stone on St. Helena Island, also made the other stone structures, not for eider duck shelters, but for cooking places.

Isachsen, in stone cairns found in Jones Sd. by the Fram expedition, sees further proof that the Norse visited those regions, assuming that Eskimo do not build cairns. The writer points out that in all Eskimo dialects the word "inugsuk" means a cairn, and, that the Eskimos of Greenland as well as those of Canada do build cairns. Several examples are cited and two types of cairns, made by Eskimo, which were seen by the writer in the Keewatin district, N.W.T., Canada, are described.
